

Terminologijos seminaras *Lietuvių terminologijos raidos bruožai ir dabartinė būklė*

AUŠRA RIMKUTĖ

Lietuvių kalbos institutas

2006 m. balandžio 19 d. Lietuvos mokslų akademijos Mokslininkų rūmuose vyko terminologijos seminaras *Lietuvių terminologijos raidos bruožai ir dabartinė būklė*. Seminarą surengė Lietuvos mokslų akademijos Mokslininkų rūmai ir Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centras. Renginys buvo skirtas visiems, kas domisi ir kam rūpi lietuvių terminologija. Jį atidarė ir sveikinimo žodžius tarė Lietuvos mokslų akademijos Mokslininkų rūmų direktorė Aldona Daučiūnienė.

Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centro vyresnysis mokslo darbuotojas Jonas Klimavičius skaitė pranešimą *Lietuvių terminologija: šimtmečio bėgis*. Anot jo, lietuvių terminija prasideda su pirmąja lietuviška knyga – Martyno Mažvydo katekizmu (1547). Beveik tris šimtmečius lietuvių terminija buvo bažnytinė arba teologinė ir filologinė. Sistemingesnis mokslo terminijos kūrimas prasidėjo XIX a. Lietuvių terminografijos pradžia – 1821 m. – Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos terminų žodynas *Dictionarium Botanicum Latino Samogiticum*. Senieji žodynai rankraštiniai. Pirmas spausdintas terminų žodynas pasirodė tik 1907 m. Organizuotos terminografijos pradžia, anot kalbininko, – Voroneže prieš Pirmąjį pasaulinį karą, kur pas kalbininką Joną Jablonskį rinkdavosi Pranas Mašiotas, Marcellinas Šikšnys, Zigmas Žemaitis, Konstantinas Šakenis ir kartu kūrė, svarstė, aprobavo matematikos, chemijos ir fizikos terminus. 1921 m. buvo įsteigta Terminologijos komisija. Ketvirtame XX a. dešimtmetyje Komisija įtvirtino Jablonskio pradėtą organizuoto terminų kūrimo, svarstymo ir aprobavimo tvarką. J. Klimavičius 1938–1954 m. vadina didžiule terminografijos spraga, nes išleistas tik vienas A. Novodvorskio *Trumpas rusiškai-lietuviškas techninis žodynas* (1949). Nuo 1990 m. prasideda pats produktyviausias ir našiausias terminų žodžių leidybos laikotarpis. Iš viso per penkiolika metų (1990–2005 m.) išleista daugiau nei 250 įvairių sričių terminų žodžių ir žodynėlių. Pranešėjas apgailestavo, kad seniai neatnaujinti politechnikos,

medicinos, geografijos, geologijos, muzikos ir kitų sričių terminų žodynai. Baigdamas jis pabrėžė, kad terminografijos darbas nelaikomas moksliniu, o jo planavimas, organizavimas ir koordinavimas vis dar nėra institucionalizuotas.

Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centro vadovės Albinos Aukšoriūtės pranešimo tema – *Terminologijos centro uždaviniai ir perspektyvos*. Kad terminologijos darbas Lietuvių kalbos institute dirbamas nuo pat instituto įkūrimo pradžios – 1941 m., yra jau ne kartą pranešėjos minėta ir rašyta (žr. Aukšoriūtė 2005: 11–20). 2003 m. institute vietoj Terminologijos skyriaus buvo įkurtas Terminologijos centras, kurio pagrindinė veikla yra tirti teorines dabartinės lietuvių kalbos terminologijos problemas, lietuvių terminologijos istoriją, nustatyti lietuvių terminologijos, terminografijos, terminų norminimo ir tvarkybos principus, tvarkyti įvairių sričių terminus, prireikus kurti naujus, juos vertinti ir norminti, konsultuoti terminų žodynų rengėjus, taip pat ugdyti terminologijos specialistus. Terminologijos centras kasmet nuo 1994 m. leidžia mokslinį leidinį *Terminologija*, organizuoja mokslines terminologijos konferencijas, seminarus specialistams. Centro darbuotojai palaiko ryšius su tarptautinėmis terminologijos organizacijomis INFOTERM, EAFT ir kt. Dalyvauja Europos Komisijos projekte EURO-TERMBANK. Baigdama pranešimą A. Aukšoriūtė pabrėžė, kad terminologijos darbas Lietuvių kalbos institute dirbamas jau daugiau kaip šešis dešimtmečius ir jo mastas gerokai išsiplėtė. Anksčiau Lietuvių kalbos instituto terminologai dirbo daugiau praktinį terminologijos darbą, o pastaraisiais metais institute daugiau plėtojamas mokslinis teorinis terminologijos darbas, nors Terminologijos centro darbuotojams tenka ir nemažas praktinio darbo krūvis. Plečiasi tarptautinis bendradarbiavimas, palaikomi ryšiai ne tik su artimiausiais kaimynais – latvių ir estų mokslininkais, bet ir su Rusijos mokyklos terminologais bei Vakarų šalių terminologijos mokyklų atstovais. Viena iš pagrindinių problemų – kvalifikuotų terminologų trūkumas.

Seminare taip pat buvo pristatytas dvyliktas žurnalo *Terminologija* numeris. Žurnalą sudaro keturios dalys: *Terminologija ir dabartis; Terminologijos istorija; Pastabos, svarstymai, siūlymai, smulkmenos; Recenzijos, apžvalgos, informacija, bibliografija*. Redaktorius Jonas Klimavičius džiaugėsi straipsnių gausa, nors daugelis jų rašyti jaunų tyrinėtojų. *Terminologijoje* rašoma apie statybos (R. Stunžinas), karybos (V. Drotvinas), tikybos (A. Rimkutė), medicinos (P. Zemlevičiūtė), literatūros mokslo (A. Mitkevičienė), teisės (A. Umbrasas) terminiją. Anot redaktoriaus, dabartis ir praeitis, struktūra

ir raida, savoji ir skolintoji terminija, variavimas ir normos – keliai, kuriais skverbiamasi į šaltinius ir duomenis, požvelgiai, iš kurių vertinama. *Pastabų, svarstymų, siūlymų* skyrelyje spausdinamas redaktoriaus tęstinis straipsnis *Terminas prie termino II*. Dvyliktame *Terminologijos* numeryje gausu informacijų, liudijančių apie plačią terminologijos veiklą. Taip pat spausdinamos J. Klimavičiaus, S. Labanauskienės ir A. Rimkutės recenzijos. Be to, skelbiama anotuota terminologijos bibliografija (20 pozicijų).

Kalbininkas Stasys Keinys pristatė straipsnių rinkinį *Pabaltijo tautų terminologijos problemos ir Europos Sąjunga*, parengtą 2004 m. spalio 5–6 dienomis Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centro surengto tarptautinio terminologijos seminaro *Estijos, Latvijos ir Lietuvos terminologijos problemos ir uždaviniai Europos Sąjungoje* skaitytų pranešimų pamatu. Jis trumpai pristatė straipsnius. Tarptautinio terminologijos informacijos centro (INFOTERM) generalinio direktoriaus Christijano Galinskio straipsnyje analizuojama Tarptautinės standartizacijos organizacijos (ISO) veikla ir semantinis suderinimas, Rusijos mokslų akademijos Informacijos perdavimo problemų instituto Fundamentinių mokslų mokslinės terminologijos komiteto vadovo Sergėjaus Šelovo straipsnyje gvildenami terminologijos teorijos dalykai – kas yra terminas, kaip jis apibrėžiamas, kokie yra terminų apibrėžčių tipai ir kt. Estijos (H. Tamm), Latvijos (D. Reizniecē, J. Sylis, I. Ilzina, J. Borzovs), Lietuvos (A. Auksoriūtė, N. Dudlauskienė, St. Keinys, S. Meškauskienė), Vengrijos (J. Pustajus), Rusijos (V. Leičikas, S. Šelovas) kalbininkų ir kitų sričių specialistų straipsniuose gvildenama tų kalbų terminologijos būklė ir problemos. Tikimasi, kad šis straipsnių rinkinys bus naudingas tiek dirbantiems praktinį terminologijos darbą, tiek ir visiems besidomintiems terminologija.

Terminologijos seminare pristatytas ir naujas terminologijos leidinys – kalbininko Jono Klimavičiaus straipsnių rinktinė *Leksikologijos ir terminologijos darbai: norma ir istorija*. Rinktinę pristatė pats autorius, cituodamas *Pratarmėje* parašytus savo žodžius, kad į kalbotyrą jį „laimingai pastūmėjo Kazimieras Kuzavinis“ (Klimavičius 2005: 7). Knyga sudaryta iš dviejų dalių ir pabaigoje spausdinamų bendro literatūros ir šaltinių suvienodintų sutrumpinimų sąrašų ir žodžių rodyklės. Visi straipsniai, anot autoriaus, bent kiek papildyti ir redaguoti. „Stengtasi nuosekliai derinti du tyrimo aspektus – istorinį ir norminį. Labai žiūrima leksikos ir terminijos sistemiškumo. Tai vienija ir temų įvairovę. Atsitiktinės, mados švytuoklės ar kitų kalbų pavyzdžių diktuojamos, o ne natūraliai vidinės raidos auginamos normos

rodosi pragaištingiausias dalykas“ (Klimavičius 2005: 8). Pirmoje straipsnių rinktinės dalyje spausdinami leksikologijos straipsniai. Pirmiausia bandoma paaiškinti: *Kas yra bendrinės kalbos leksika?* Išsamiai ir plačiai aptariama žodžių *geradėjas, piktadėjas, niekadėjas; auka, apiera, atnaša; lemti, sąlygoti, apspręsti; skaičius, skaitliukas, skaitlingas, priskaičiuoti; savintis ir įsisavinti; domėtis ir įdomautis; interesas; amtmonas ir amstrotas; Kerzos batai* kilmė ir vartoseną. Plačiai aptariami žodžiai su *be-* priešdėliu. Apie skolinius ir vertinius rašoma straipsnyje *Semantiniai vertiniai ir motyvacijos pamokos*. Antra dalis skirta terminologijai. Iš straipsnio *Motyvacijos pamokos* galima pasimokyti terminijos lietuviškumo. Mokslinę terminiją J. Klimavičius pirmiausia regi išaugusią iš liaudies terminijos ir vis augančią (*Nuo liaudies terminijos prie mokslinės*). Atskiruose straipsniuose aiškinama tekstilės, metalų, aviacijos, artilerijos, ornitologijos, geologijos, fizikos, technikos, sporto ir kitų sričių terminų kilmė, paplitimas, vartoseną, norma. Knyga baigiama gana plačia lietuvių terminografijos apžvalga – *Lietuvių terminografija: praeities bruožai, dabarties sunkumai ir uždaviniai*.

Terminologijos seminare *Lietuvių terminologijos raidos bruožai ir dabartinė būklė* buvo supažindinta su tautine terminologija ir terminografija, jų raida ir dabartine būkle, parodyta, kad Lietuvoje terminologijos darbas yra našiai dirbamas, taip pat pristatyti naujausi terminologų leidiniai.

LITERATŪRA

- Auksoriūtė A. 2005: Terminologijos darbas Lietuvių kalbos institute. – *Pabaltijo tautų terminologijos problemos ir Europos Sąjunga*. Vilnius, 11–20.
Klimavičius J. 2005: *Leksikologijos ir terminologijos darbai: norma ir istorija*. Vilnius.

Gauta 2006-12-01

Aušra Rimkutė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas ausrar@lki.lt